

DOOD DOOR STENIGING

Een proeve

Eddy L. Maertens

Tijdens een bijbelstudie met immigranten uit de voormalige Sovjet-Unie merkte een deelnemer op dat ik hun een God van liefde wilde leren kennen, maar dat hij in de lezing van het Oorspronkelijke Verbond slechts een God van geweld ontmoette: een God die niet zelf doodt, maar anderen opdraagt de overtreders te executeren.

Deze opmerking raakt aan een fundamentele vraag die ons zowel theologisch als existentieel bezighoudt: vraagt God werkelijk de fysieke of zelfs geestelijke dood van de opstandige zondaar? Het getuigenis van zowel het Oorspronkelijke- als het Nieuwe Verbond geeft een ondubbelzinnig antwoord: nee. Gods wezen wordt niet bepaald door geweld, maar door zijn liefdevolle wil tot bekering en tot een leven in gemeenschap met Hem (vgl. Ez. 33:11; Joh. 3:16–17).

Vanuit dit perspectief rijst de vraag of de doodstraf door steniging letterlijk moet worden verstaan als het bekogelen tot de dood, of dat de verbondsrechtelijke context een bredere interpretatie vergt.

Het verstaan van de Schrift berust immers niet op het louter lezen van de letters, maar op het zoeken naar de intentie van de schrijver. Niet de uiterlijke vorm, maar de innerlijke bedoeling opent het verstaan. Dit vraagt om een gevoeligheid voor de rijkdom van Bijbelse begrippen, die vaak veelomvattender zijn dan de categorieën van onze westerse denktraditie.

De doodstraf door steniging wordt in de Hebreeuwse Bijbel met twee werkwoorden verbonden: **ragam** (רגם) en **saqal** (סָקַל). Het eerste wordt gebruikt bij overtredingen die Gods soevereiniteit rechtstreeks aantasten zoals afgoderij, godslastering, verbondsbreuk of overspel (cfr. Leviticus 20: 10; 24: 16). Het tweede betreft meer algemene overtredingen zoals het aansporen tot afgodendienst (vgl. Deuteronomium 13:10). Naast de primaire betekenis “*stenigen tot de dood*”, dragen beide termen een bredere, meer metaforische lading: **ragam** kan ook “*vervloeken*” betekenen, **saqal** “*wegjagen, verwijderen, zuiveren*” - met name “*het verwijderen (van de zonde) uit de gemeenschap*” (vgl. 2 Samuël 16: 6).

Deze verruimde betekenis opent de mogelijkheid om steniging niet uitsluitend te zien als een fysieke executie maar ook als een ritueel van uitsluiting uit de gemeenschap of als het uitspreken van een vloek over de zonde, zonder dat de zondaar definitief wordt verworpen (vgl. Ezechiël 18: 23). In zowel het Oorspronkelijke - als in het Hernieuwde Verbond vinden we aanknopingspunten die de beide werkwoorden, die door “*stenigen*” worden vertaald, deze symbolische interpretatie ondersteunen.

Omdat het verhaal van de overspelige vrouw in Johannes 8 expliciet de doodstraf door steniging aan de orde stelt, is het zinvol kort stil te staan bij de Bijbelse taal rond “*doden*” en “*doodstraf*”. De passage als Hoséa 6:5 “*Daarom heb Ik hen behouden door de profeten; Ik heb hen gedood door de redenen van mijn mond, en uw oordelen zullen aan het licht treden*” is een van de meest markante teksten waarin Gods oordeel in termen van “*dood*” wordt uitgedrukt en werpt licht op de bredere betekenisvelden van het werkwoord “**harag**” (הָרַג). Zo wordt duidelijk dat “*doden*” in de Schrift niet enkel een fysieke executie aanduidt, maar ook kan verwijzen naar een moreel of spiritueel oordeel.

Het Hebreeuwse werkwoord “*harag*”, doorgaans vertaald met “*doden*” of “*afslachten*”, bezit in zijn bredere betekenisveld ook nuances die niet uitsluitend op fysiek doden wijzen. In verschillende contexten duidt “*harag*” op “*door leed treffen*” of “*iemand in het ongeluk storten*”. Deze bredere interpretatie opent de mogelijkheid om Hoséa’s uitspraak te verstaan als een moreel oordeel, eerder dan een letterlijke doodstraf.

Om het Hebreeuwse “*harag*” te verwoorden, kozen de Griekse vertalers van de Septuaginta voor het werkwoord *apokteinoo* (ἀποκτείνω). Dit werkwoord kan inderdaad “*doden*” betekenen, maar wordt in verschillende passages van zowel het Oorspronkelijke - als het Hernieuwde Verbond ook figuurlijk gebruikt. Zo kan het verwijzen naar het “*de mond snoeren*” of “*een einde maken aan iets*” (vgl. Epheziërs 2: 16), “*het ondergaan van een morele dood*” (vgl. Romeinen 7: 11), of “*het afschermen van de weg naar het leven met blijvende (geestelijke) gevolgen*” (vgl. Genesis 3: 17–24; 2 Korinthiërs 3: 6).

In deze context blijkt dat Hoséa’s profetie minder spreekt over een fysieke executie dan over de kracht van Gods Woord dat Israël confronteert, veroordeelt en geestelijk treft. Het oordeel van God betekent hier het wegnemen van levensruimte en toekomst, waardoor Israël in een toestand van dood wordt geplaatst (cfr. Ezechiël 37: 1 - 14). Het laat zien dat Gods “*doden*” niet noodzakelijk een juridische doodstraf inhoudt, maar een profetisch oordeel dat het volk existentieel raakt. Door de profeten spreekt God woorden die leven kunnen scheppen, maar die ook afsluiten en oordelen wanneer Israël zich verhardt. In deze zin kan het “*Ik heb ze gedood door de redenen Mijns monds*” worden verstaan als een spirituele en morele ontwrichting die dieper reikt dan enkel lichamelijke vernietiging.

Dit alles werpt een nieuw licht op Hoséa’s profetie. God “*doodt*” Zijn volk niet fysiek door de woorden van de profeten. In plaats daarvan confronteert en veroordeelt Zijn Woord hen zo diep, dat het hun spirituele zelfvoldaanheid ‘doodt’, hun levensruimte ontnemt en hun zonde blootlegt. Het is een oordeel dat existentieel raakt en hen in een toestand van ‘dood’ plaatst, bedoeld om tot bekering te leiden. Het laat zien dat Gods “*doden*” vaak een profetisch en moreel oordeel is dat dieper reikt dan lichamelijke vernietiging.

Wanneer we nu terugkeren naar de steniging, zien we een consistent beeld. Dezelfde logica die van toepassing is op “*harag*” - van fysieke naar morele beëindiging - geldt ook voor “*ragam*” en “*saqal*”. Gods “*executiebevel*” is geen oproep tot blind geweld, maar een genadevolle en radicale opdracht aan de gemeenschap: “*Dood de zonde in jullie midden*” - “*vervloek het kwaad (ragam)*”. “*Verwijder het uit jullie midden*” en “*zuiver jullie gemeenschap (saqal)*”. “*Snoer de mond*” van de verleiding om afgodendienst en ontrouw te bedrijven (*harag*).

Het is een oproep tot een radicale breuk met alles wat het leven met God en elkaar vernietigt. De fysieke steniging was een mogelijk, extreem uitvloeisel van dit principe in een specifieke verbondshistorische context, maar de diepere, blijvende betekenis is de morele en spirituele executie van de zonde zélf. Zo openbaart God zich niet als een God die fysiek wil executeren, maar als de God die, door Zijn confronterende woord van oordeel en genade, de dood van de zonde bewerkstelligt om de zondaar te redden en het leven in Zijn gemeenschap mogelijk te maken.

De dood door steniging dient in de bijbelse context te worden begrepen als een morele les voor de gehele gemeenschap. De kern van deze ethische boodschap wordt samengevat in de woorden: “*Gij zult heilig zijn, want Ik, de HEERE, uw God, ben heilig*” (Leviticus 19: 2 vgl. 1 Petrus 1: 16). In het Hebreeuws drukt *qadoosh* (קָדוֹשׁ) zowel “*zich afzonderen*” als “*zich*

toewijden aan” uit waardoor de les ook gelezen kan worden als: “*Gij zult u afzonderen van het kwaad zoals Ik Mij afzonder van het kwaad*”, of: “*Gij zult aan Mij toegewijd zijn zoals Ik aan u toegewijd ben*”. Het dodelijke verdicht fungeert zo niet primair als middel tot straf maar als een aansporing tot een leven van heiligheid en toewijding binnen de gemeenschap. Zowel het vervloeken als het wegzenden van het kwade geven de overtreder de mogelijkheid om tot bezinning te komen. Het vervloeken en wegzenden zijn geen fatale beslissingen maar een weg die God de gevallen mens aanreikt. Dat beeld vinden we mooi terug bij het verwijderen van de eerste mensen uit *de hof die in Eden ligt*. Ze zijn tot bezinning gekomen en dat vinden we terug in de dankbare uitroep van Eva: “*En Adam bekende Heva, zijn huisvrouw, en zij werd zwanger, en baarde, Kaïn, en zeide: Ik heb een man van den HEERE verkregen!*” (Genesis 4: 1).

De vraag blijft waarom Israël de opdracht tot steniging zo letterlijk heeft opgevat. Mogelijk werpt Exodus 8: 26 hier licht op. Daar zegt Mozes: “Het is niet recht, dat men also doe; want wij zouden der Egyptenaren gruwel den HEERE, onzen God, mogen offeren; zie, indien wij der Egyptenaren gruwel voor hun ogen offerden, zouden zij ons niet stenigen?”.

Tijdens hun vier eeuwen verblijf in Egypte leerden de Israëlieten dat steniging de gebruikelijke straf was voor heiligschennis en voor het overtreden van religieuze voorschriften. Het is dan ook begrijpelijk dat deze praktijk diep in hun bewustzijn verankerd raakte. Daardoor zagen zij voorbij aan de diepere, symbolische betekenis die God aan deze straf verbond: niet de fysieke executie, maar de vervloeking van de zonde en de uitsluiting uit de gemeenschap. Zij grepen terug naar de hen vertrouwde, concrete strafvorm.

Dit past in een breder patroon binnen de Thorah. God schaft bestaande praktijken niet eenvoudig af, maar geeft er een nieuwe, meer verheven betekenis aan. Zo wordt slavernij niet verboden, maar voorzien van uitgebreide bepalingen die de menselijkheid en bescherming van de slaaf waarborgen (vgl. Leviticus 25: 39 e.v.). Eenzelfde lijn zien we bij de straf van steniging: God neemt de bekende vorm over, maar verdiept haar tot een krachtig symbool van gemeenschap en verzoening.

Wanneer we Mozes’ opmerking nader bezien, en vragen welk offer voor de Egyptenaren een gruwel was, kunnen we twee mogelijkheden onderscheiden:

- Het offeren van een lam. Voor Israël het centrale verlossingsritueel (Pesach), maar voor de Egyptenaren een heiligschennis. Hun godheid, Amon-Re, werd immers gesymboliseerd door een ram. In de Nijldelta, waar Gosen lag, was de ram symbool van staatsmacht. Het slachten van een lam zou neerkomen op een aanslag op hun oppergod en dus ook op de farao, diens zoon. Voor hen betekende dit hoogverraad, te bestraffen met steniging.
- Het offeren van runderen. Ook dit werd als heiligschennis ervaren. Runderen golden als heilig voor godinnen zoals Hathor, die vaak als koe met zonnescijf werd afgebeeld.

De God van de Thorah introduceert dus geen radicaal nieuwe wetgeving, maar sluit aan bij de culturele en religieuze context van zijn volk. De fysieke straf van steniging krijgt bij Hem een diepere, symbolische lading: de zuivering van de gemeenschap van een zonde die de verhouding met God bedreigt. Zo ontmoet God zijn volk waar het staat, gebruikt hun vertrouwde beelden en leidt hen van daaruit tot een hoger inzicht in recht, gemeenschap en verzoening.

Het beeld van de steniging vindt in Jezus' optreden een verrassende wending. Hij toont dat wie een misstap heeft begaan niet onmiddellijk verworpen moet worden, maar met woorden en geduld benaderd. Men dient in gesprek te gaan, te vragen naar de redenen van zijn of haar handelen en dit niet slechts eenmaal, maar herhaaldelijk. Pas wanneer er blijvend geen gehoor wordt gegeven, kan verwijdering uit de gemeenschap noodzakelijk zijn. In deze raadgeving klinkt Gods eigen verzuchting door hoe met de goddeloze moet worden omgegaan (vgl. Mattheüs 18: 15 - 17; Ezechiël 3: 18).